

N:o 12.

Ank. till Riksd. kansli den 11 april 1889, kl. 6 e. m.

Första Kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande (n:o 4), i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om uppgörande af förslag till grunder för beredande af nödtorftig ålderdomsförsörjning åt de lärare och lärarinnor, hvilka tjenstgöra i småskolan eller biträda vid undervisningen i folkskolan.

Uti en inom Första Kammarerna väckt motion (n:o 13) har herr *Rundbäck* anført:

»Då jag här går att påkalla Riksdagens benägna uppmärksamhet och deltagande för den behjertansvärda frågan om åtgärders vidtagande för beredande af en nödtorftig ålderdomsförsörjning till förmån för den stora personal af lärare och lärarinnor, hvilka tjenstgöra i småskolan eller biträda vid undervisningen i folkskolan, sker detta ej blott i dessa lärares och lärarinnors intresse, utan äfven lika mycket med anledning af frågans stora vikt för skolan och kommunerna.

I hvarje väl ordnad samhälls plägar den grundsats alltid iakttagas och tillämpas, att, så fort en institution för något allmännyttigt ändamål inrättats och antager karakter af en fast och permanent inrättning, åtgärder utan längre dröjsmål vidtagas för reglering af de vid institutionen anställda arbetarnes pensionering, sedan de efter längre tids tjenstgöring vid framskriden ålder nödgas frånträda sina befattningar. Sådant anses nemligen ej blott vara en pligt gent emot arbetspersonalen, utan äfven kraftigt anbefallas af institutionens och statens eget intresse. Derför se

vi ock denna grundsats tillämpad i vårt land vid alla de civila och militära institutioner, der göromålen för sin behöriga skötsel ständigt äro i behof af friska oeh oförsvagade arbetskrafter. Och hvad särskildt folkundervisningsanstalterna angår, har staten redan för länge sedan gjort samma grundsats gällande till förmån för folkskolans ordinarie lärarepersonal. Genom reglementet för folkskolelärares pensionsinrättning den 1 november 1866 blefvo nemligen folkskolans lärare och lärarinnor, sedan de uppnått viss bestämd lefnads- och tjensteålder, tillförsäkrade årliga pensioner, hvarigenom deras ålderdom betryggades mot nöd och näringsbekymmer. Till förmån för samma lärarecorps blef ock genom reglemente den 15 oktober 1875 en enke- och pupillkassa inrättad för beredande af försörjningshjälp åt enkor och barn efter folkskolelärare, till hvilken kassa staten årligen bidrager med ett jemförelsevis ganska betydligt belopp.

Deremot har ännu ingenting å det allmännas sida blifvit åtgjort för beredande af en nödtorftig försörjning på äldre dagar åt småskolans talrika lärarepersonal eller åt biträdande lärare och lärarinnor vid folkskolan, då de vid framskriden ålder blifvit utslitna och oförmögna att vidare sköta sina tjänster. Behofvet af någon hjälp på ålderdomen är dock för dessa många anspråklösa arbetare och arbetarinnor i folkundervisningens tjenst ingalunda mindre än för folkskolans lärare och lärarinnor, helst de förra med sina i allmänhet ganska ringa löneförmåner svårligen kunna afsätta några besparingar för framtiden, ehuruval icke få göra ganska aktningvärda ansträngningar i sådant syfte. Sålunda kan jag såsom folkskoleinspektör vitsorda, att flertalet af småskolans lärare och lärarinnor inom mitt inspektionsområde af sina små löner, som nästan allmänt på landsbygden utgöra blott 200 å 250 kronor, årligen afsätta i förhållande till dessa ringa inkomster rätt aktningvärda belopp. Gifvet är dock, dels att dylika ansträngningar icke kunna göras utan umbäranden och försakelser, hvilka till och med inverka menligt på helsan, och dels att vederbörande genom dessa bemödanden att hjälpa sig sjelfva icke förmå samla nog stora besparingar för att kunna motstå ålderdomen utan bekymmer. Så mycket mera synes det därför vara statens och kommunens pligt att understödja dem med hvad som brister. Detta är äfven hela den ifrågavarande lärarepersonalens lifligaste och förnämsta önskningsmål, hvaröfver man visserligen icke må förundra sig, då de fattiga lärarne och lärarinnorna, så länge de icke hafva att påräkna något sådant understöd från det allmännas sida, i allmänhet icke ega någon hugnesammare framtidsutsigt än att på ålderdomen falla fattigvården till last.

Men om en understödsanstalt till förmån för här ifrågavarande lärare och lärarinnor, sedan de efter längre tids tjenstgöring vid framskriden ålder nödgas frånträda sina befattningar, sålunda är för dessa det angelägnaste önskningsmålet, så anbefalles en dylik anstalt icke mindre af skolans eget intresse. Detta följer redan deraf, att småskolan, som nu i mer än 30 år egt bestånd, under denna tid allt tydligare visat sig vara en lika outhärlig och nödvändig länk i systemet af våra undervisningsanstalter som folkskolan sjelf. Med lika rätt som denna bör småskolan därför kunna fordra att blifva af statsmagterna så omhuldad, att hon må kunna behörigen motsvara sin uppgift. Men svårigen kan småskolans intresse anses vara vederbörligen tillgodosedt, så länge den talrika arbetspersonalen vid densamma icke kan förrätta sitt ansträngande och magtpåliggande arbete utan att nedtryckas af bekymmer för morgondagen eller framtiden. Ty så länge sådana bekymmer gnaga på sinne och lynne, gör läraren eller lärarinnan merendels arbetet icke med fröjd, utan med suckan, hvilket i sin ordning nedsätter arbetsproduktens värde. Så länge för öfrigt småskolans lärare och lärarinnor icke blifvit tillförsäkrade något understöd på äldre dagar, sedan de i skolans tjenst slitit ut sina krafter, kan hvarken skolan locka till sin tjenst de mest dugliga arbetarne, ej heller staten stadga mera betryggande kompetensvilkor för vederbörandes anställning vid skolan. Särskildt må dessutom påpekas de svårigheter, som under nuvarande förhållande ofta möta, då fråga uppstår om någon äldre lärares eller lärarinnas afskedande. Ty om en sådan person å ena sidan oförvitligen skött sin befattning under hela sin kraftfullare ålder eller större delen deraf och å andra sidan icke eger något annat försörjningsmedel för sina återstående dagar, är det i allmänhet för både skolrådet och inspektören svårt och motbjudande att påyrka personens afskedande, synnerligast då ingen eller ringa utsigt finnes att få något årligt understöd af skoldistriktet beviljadt åt den afgående läraren eller lärarinnan. Följden blir ock därför icke sällan den, att skolans intresse upptoffras af konsideration för lärarens eller lärarinnans välfärd. Om deremot en understödsanstalt blefve inrättad till förmån för äldre lärare och lärarinnor, sedan de icke längre förmå nöjaktigt sköta sina befattningar, så skulle småskolan städse kunna, utan men af dylika konsiderationer, förses med friska och oförsvagade lärarekrafter och derigenom blifva i tillfälle att alltjemt på behörigt sätt motsvara sin uppgift.

Vidare och med hänsyn till förevarande frågas vigt för kommunerna får erinras derom, att så länge en dylik understöds- eller pensions-

anstalt för äldre uttjente lärare och lärarinnor saknas, måste skoldistriktet i en eller annan form ensamt lemna bidrag till dylika lärares och lärarinnors ålderdomsförsörjning. Utgifter för detta ändamål, för hvilka skoldistriktet ej erhålla någon reel valuta i vederlag, beviljas dock vanligen mycket ogera; och om de beviljas, sker det icke sällan med belopp, som ej motsvara behovet, hvarför ändamålet med dem i större eller mindre grad förfelas. Med skäl kan ock ifrågasättas, huruvida det kan anses billigt, att skoldistriktet ensam skola utan all hjälp från statens sida bestrida dessa utgifter. Så har åtminstone saken ej uppfattats i fråga om folkskolelärares pensionering, till hvilken staten årligen bidrager med högst betydliga belopp, som mycket öfverstiga skoldistriktets bidrag för ändamålet. Och för visso kan man med allt fog påstå, att den oundgängliga småskolan icke mindre än folkskolan tjänar ej blott ett kommunalt utan ock ett viktigt statsintresse. För öfrigt tillåter jag mig påpeka, att, då en sådan tendens nu för tiden synes vilja göra sig gällande, att staten snarare bör lätta än öka kommunernas bördor, någon lämpligare lättnad svårligen kan ifrågasättas än just i utgifterna för här ifrågavarande ändamål.

Af det anförda synes mig obestriddligen följa, att ej blott den här ifrågavarande lärarepersonalen, utan ock skolan och kommunerna med allt fog kunna fordra, att staten medelst erforderliga anslag verksamt må bidraga till beredande af en nödortförsörjning på äldre dagar åt lärare och lärarinnor, som tjänstgöra vid småskolan eller biträda vid undervisningen i folkskolan. Innan emellertid något statsanslag för berörda ändamål kan begäras och beviljas, måste förut dels förslag till vissa bestämda grunder för pensioneringen uppgöras, och dels en statistisk utredning af det erforderliga anslagsbeloppet verkställas. Detta kan dock icke göras af någon annan än af regeringen, helst den föreliggande pensionsfrågans lösning erbjuder mer än vanliga svårigheter. Ty då icke några bestämda kompetensvillkor äro lagligen fastställda för ifrågavarande lärare och lärarinnor, och dessa kunna af skolråden utan vidare laga formaliteter tillsättas och afskedas, så sakna de öfver hufvud all karakter af ordinarie tjänsteinnehafvare. Svårligen lär man därför kunna för dem inrätta en pensionsanstalt i enlighet med den, som ordnats för folkskolans lärare, eller med dem, som inrättats för andra ordinarie tjänstemannacorpser. Det viktigaste önskningsmålet i afseende på förevarande pensionsfråga synes mig alltså för närvarande vara, att regeringen allvarligt tager frågan om hand och vidtager erforderliga förberedande åtgärder för dess lösning. Och

för att hos regeringen anhålla härom är det just som jag med denna motion påkallar Riksdagens benägna biträde.

Slutligen får jag i sammanhang med det anförda meddela den upplysning, att det senaste allmänna svenska folkskoleläraremötet, som hölls i Stockholm i augusti månad sistlidet år, äfven förehade till behandling frågan om småskolelärarecorpsens pensionering, hvarvid mötet enhälligt beslöt att medelst en underdånig petition anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes vidtaga nödiga åtgärder för dess nöjaktiga lösning.

Den förevarande pensionsfrågan är sålunda redan från annat håll hänskjuten till regeringen. Men jag anser densamma vara af den vigt, att äfven Riksdagen bör i ämnet skriva till Kongl. Maj:t.»

På grund af hvad sålunda blifvit anfördt har motionären föreslagit, att Riksdagen måtte i skrifvelse anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes låta dels uppgöra förslag till de grunder, enligt hvilka understöd från statens och skoldistriktens sida bör för en nödtorftig ålderdomsförsörjning komma de lärare och lärarinnor till godo, hvilka tjenstgöra i småskolan eller biträda vid undervisningen i folkskolan, sedan de efter viss föreskrifven lefnads- och tjänsteålder frånträda sina befattningar, och dels utreda frågan om det för ändamålet erforderliga statsanslagets årliga belopp; samt att Kongl. Maj:t derefter måtte till Riksdagen inkomma med den framställning i ämnet, hvartill frågans förberedande behandling kan gifva anledning.

Denna motion har blifvit till utskottet hänvisad, hvarjemte utskottet fått emottaga Andra Kammarens första tillfälliga utskotts af Andra Kam-maren den 23 sistlidne mars bifallna utlåtande n:o 5 i anledning af en derstädes väckt, lika lydande motion, uti hvilket utlåtande nämnda utskott hemstält,

att Riksdagen ville i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes låta utreda, på hvad sätt och under hvilka vilkor i öfrigt, utan allt för stora kostnader för staten och kommunerna, understöd på ålderdomen må kunna beredas lärare och lärarinnor vid småskolor och mindre folkskolor äfvensom biträdande lärare och lärarinnor vid folkskolor, samt derefter till Riksdagen inkomma med den framställning i ämnet, hvartill frågans förberedande behandling kan gifva anledning.

Till stöd för denna framställning har utskottet anfört: att utskottet ansåge det vara af behovvet påkalladt, att något gjordes för att bereda de lärare och lärarinnor i folkskolans tjänst, hvilka icke kunde erhålla pension från folkskolelärares pensionsinrättning, ett i förhållande till deras lönevilkor lämpadt understöd på deras ålderdom. Denna lärarepersonal, som omfattade icke blott lärare och lärarinnor vid småskolor och mindre folkskolor, utan äfven biträdande lärare och lärarinnor vid folkskolor, uppginge till ett betydligt antal. I Kongl. Maj:ts till innevarande Riksdag afgifna berättelse om hvad i rikets styrelse sedan sista riksdags sammanträde sig tilldragit meddelades att under år 1887 undervisade i

folkskolorna	4,285 lärare och	1,423 lärarinnor,	tillsammans	5,708
mindre folkskolorna	256	>	866	>
småskolorna	433	>	4,876	>

Summa 4,974 lärare och 7,165 lärarinnor, tillsammans 12,139.

Då de nu ifrågavarande lärarne, hvilka sålunda utgjorde ett betydligt större antal än de ordinarie folkskolelärarne, hade att utföra ett arbete, lika betungande och lika ansvarsfullt som de sistnämndas, och då småskolan numera i vårt skolsystem intoge en vigtig plats och vore lika oundgänglig som folkskolan, för hvilken hon utgjorde ett nödigt grundlag och som hon i många fall äfven ersatte, syntes det utskottet, som om samma skäl, som föranledt staten att bidraga till folkskolelärares pensionering, jemväl talade för statens medverkan till ålderdomsunderstöd åt den lärarepersonal, hvarom nu vore fråga. Men om utskottet icke hyste någon tvekan angående behovvet af ålderdomsunderstöd åt ifrågavarande lärarepersonal äfvensom om statens pligt att dervid bispringa, hade utskottet likväl icke kunnat undgå att finna, det frågans lösning vore förenad med betydliga svårigheter. Utskottet ansåge det icke böra ifrågasättas, att en pensionsanstalt, ordnad på samma sätt som folkskolelärares pensionsinrättning, skulle upprättas, då icke blott lärarne kunde när som helst afskedas, utan äfven småskolorna kunde indragas, och denna lärarepersonal följaktligen icke egde samma ställning som de ordinarie folkskolelärarne. Utskottet ansåge ock, att ett förslag till grunder för ifrågavarande ålderdomsförsörjning icke kunde åstadkommas utan en föregående fullständig utredning rörande lärarepersonalens ålder, tjänstetid, afföning m. m. äfvensom en beräkning af de kostnader, som under olika förutsättningar blefve erforderliga, och hyste därför den mening, att Riksdagen i frågans nuvarande ställning icke borde uttala sig i fråga om det sätt och de vilkor, som borde fast-

ställas för beredande af det åsyftade ålderdomsunderstödet, utan inskränka sig till en anhållan om Kongl. Maj:ts medverkan för frågans utredning. Utskottet hade endast velat uttala den uppfattning, att vid frågans behandling borde tagas under öfvervägande, huru vida icke statens och kommunens understöd lämpligen skulle kunna utgå under form af årliga insättningar under tjänstetiden i försäkringsanstalt för beredande af lifränta vid uppnådd högre ålder, hvarvid ock kunde ifrågasättas, att jemväl lärarne vore skyldige att göra insättningar i anstalten.

Utskottet får på de skäl, som blifvit i motionen och Andra Kammarens tillfälliga utskotts betänkande anförda, och hvilka finnas här ofvan återgifna, hemställa,

att Första Kammararen ville biträda Andra Kammarens beslut.

Stockholm den 11 april 1889.

På utskottets vägnar

L. W. Lothigius.
